

Taxi Driver

Vietnamveteranen Travis Bickle är en enstöring som inte kan sova på nätterna. För att få timmarna att gå tar han jobb som taxichaufför. Travis är en isolerad, opålitlig och våldsam människa som bara väntar på att brisera i ett våldsbrott mot den omgivning han hyser sånt förakt mot. Martin Scorseses *Taxi Driver* från 1976 är en filmhistorisk klassiker som med sin egensinniga stil och antihjälte Travis Bickle inspirerat och röjt väg åt en rad efterföljare. En film som tar ett järngrepp om mansrollen och framväxten av det moderna västsamhället.

Rekommenderad från gymnasiet

EN FILMHANDLEDNING AV
CLAS ÖSTERHOLM

Handlingen

Travis Bickle är en 26 årig Vietnamveteran som lever ett enstörings liv i New York. Han lider av sömnlöshet och nätterna fördriver han på stadens gator eller på porrbiografer. För att få de nattliga timmarna att gå tar han jobb som taxichaufför. I en voice over läser han sina dagboksanteckningar. Den 10 maj skriver han: "Thank God for the rain which washes away the garbage and the trash off the sidewalks." Sedan ser vi bilder från gatans vimmel av prostituerade och uteliggare. Travis fortsätter: "Someday, a real rain will come and wash all this scum off the streets." När Travis återvänder till garaget efter en natts körning berättar han att han varje gång måste torka sperma från bilens baksäte, ibland även blod.

Travis berättar hur han en dag mötte Betsy som jobbar för presidentkandidaten Charles Palantine. Han beskriver henne i dagboken som en ängel.

På kampanjkontoret jobbar Betsy tillsammans med den uppsluppne Tom som försöker flirta med henne. Travis brukar parkera sin taxi utanför kontoret och sitta och spana på Betsy.

På ett fik träffar Travis några av sina kolleger. En av chaufförerna frågar Travis om han har ett vapen. Det kan vara bra att ha till hands om det skulle hetta till i den farliga New York-natten, menar han. Men Travis svarar att han inte är intresserad.

Travis lyckas bjuda Betsy på en fika senare samma dag. De småpratar lite trevande. Han ger henne komplimanger och berättar att han inte gillar Tom. Hon säger att Travis påminner henne om några rader ur en sång av Kris Kristofferson som slutar med orden; "[He's] a walking contradiction."

Under ett pass får Travis presidentkandidaten Palantine som kund i taxin. Travis börjar inställsamt prata om att han är en av Palantines största anhängare. När Palantine frågar Travis vad det är i det amerikanska samhället han retar sig mest på och vad han helst skulle vilja åtgärda, svarar Travis att det vore att städa upp i stan, rensa upp den från allt skräp och avskum. Palantine vet inte riktigt vad han ska svara på denna besynnerliga kommentar.

En kväll sätter sig en mycket ung prostituerad flicka i taxin och ber Travis att snabbt köra därifrån. Men innan de hinner iväg kommer hennes hallick och tvingar henne ur bilen. Hallick slänger in en skrynklig tjugodollarsedel till Travis som tack för besväret. Vid passets slut ligger sedeln fortfarande orörd i sätet och han stoppar den i fickan. Incidenten med flickan sätter sina spår hos Travis.

Travis bjuder Betsy på bio. När det visar sig att de ska besöka en porrbiograf och se den svenska filmen *Swedish Marriage Manual*, så flyr Betsy ut ur biografosalongen precis när filmen har börjat.

Efter det misslyckade biibesöket försöker Travis envist att komma i kontakt med Betsy igen, men hon vägrar att svara i telefon och hon sänder tillbaks blommorna han skickat. Travis söker då upp Betsy på kontoret. Han är hotfull och undrar varför hon inte svarar på hans telefonsamtal. Tom motar ut honom men Travis är mycket aggressiv och skriker till Betsy att hon ska dö i helvetet.

På taxifiket tar Travis en dag kollegan Wizard avsides då han känner att han måste prata med någon. Travis berättar att han känner sig deprimerad, men hur än Wizard försöker blir det inte något speciellt lyckat samtal.

En natt stöter Travis återigen på den unga prostituerade flickan. Han följer efter henne med bilen men när han ser hur hon och en väninna plockar upp några män på gatan rivstartar han och åker därifrån.

Den 8 juni skriver Travis i sin dagbok att hans liv har tagit en ny vändning. Han köper ett antal skjutvapen och han börjar också träna sin kropp. Travis övar framför spegeln med sina vapen och minutiöst tillverkar han specialkonstruerade hölsteranordningar.

Under ett av Palantines valmöten kommer Travis till platsen och börjar prata med en säkerhetspolis och låtsas intresserad av hans arbete. När Travis går därifrån försöker säkerhetsmännen ta en bild på honom, men han lyckas smita iväg i folkvimlet.

Återigen ser vi Travis öva med sina vapen hemma framför spegeln där han konfronterar en imaginär fiende. "You talking to me? Who the fuck do you think you're talking to?"

När Travis är och handlar i en närbutik kommer det in en svart kille och rånar butiksägaren. Travis skjuter rånaren som faller livlös till golvet. Travis som inte har tillstånd för sitt vapen blir orolig och vill inte ha med saken att göra mer, vilket inte är några problem för butiksägaren som låter honom gå. När Travis lämnat butiken misshandlar butiksägaren brutalt den livlöse svarte mannen.

Till bilderna av ett valmöte som Travis bevakar på avstånd från sin taxi hör vi hur han i ett gratulationskort till sina föräldrar – som han inte har haft någon kontakt med på länge – fantiserar ihop en historia om att han har ett hemligt jobb för regeringen, har ett bra liv och en flickvän som heter Betsy.

Travis verkar bli allt mer frustrerad. Återigen stöter han på den unga prostituerade flickan och han tar kontakt med henne. Efter en uppgörelse med hennes hallick Sport går de till hennes rum. Flickan är tolv år och heter Iris. Till hennes förvåning vill Travis dock inte ha sex utan han är där för att hjälpa henne – att få henne därifrån. Travis försöker få Iris att förstå att hon måste återvända hem till sina föräldrar. Att hon inte förstår sitt eget bästa och att hennes hallick Sport är ett avskum. Men Iris tycker mest att Travis är tråkig och lite konstig.

Hemma förbereder sig Travis omsorgsfullt. Han putsar sina cowboyboots, bränner blommorna han fått i retur från Betsy, slipar sin kniv – och han lägger undan pengar till Iris tillsammans med ett meddelande där han skriver att när hon fått dessa pengar kommer han att vara död.

Travis, nu klippt i mohikanfrisyr, anländer till ett valmöte med Palantine. När han ska dra sitt vapen mot Palantine upptäcks han av säkerhetsvakterna och han tvingas fly. Travis tar taxin och åker till Iris. Först skjuter han ner Sport på gatan. Sedan följer en blodig uppgörelse med den skadeskjutne Sport och ytterligare två män i trappuppgången. Väl inne i Iris rum försöker Travis ta sitt liv men ammunitionen är slut. Iris gråter och Travis sjunker skadad ner i soffan. Polisen kommer till platsen och Travis lyfter sin blodiga vänstra hand och i formen av en pistol låtsas han skjuta sig själv tre gånger i tinningen.

I nästa scen är vi tillbaka hemma hos Travis och kameran panorerar förbi några tidningsklipp på väggen som berättar om hur Travis blivit hjälteförklarad då han räddade Iris från några gangsters. På ljudspåret hör vi samtidigt Iris pappa i ett brev förklara sin tacksamhet till Travis för att han återfört Iris till dem.

Travis är tillbaka med sina kamrater utanför taxifiket. Han får en körning – och det visar sig vara Betsy. De småpratar lite och hon undrar hur han mår då hon läst om honom i tidningarna. När han lämnar av henne försöker Betsy säga nåt men tycks inte riktigt veta vad. Travis åker därifrån. Han tittar i backspeglarna och reagerar plötsligt starkt som om han fick se något.

Travis – God's lonely man

Travis är en minst sagt komplex och svårgripbar person, eller som Betsy uttrycker det; han är "a walking contradiction." Hans förvirrade ambitioner att hjälpa och ställa saker och ting till rätta tycks enbart vara ursäkter för att kunna hämna det samhälle han avskyr. Isolerad och ensam, opålitlig och våldsam – egentligen är Travis en rädd människa utan självkänsla och empati vars handlande förblir skrämmande svårförklarligt. Travis kan även uppfattas som en symbol för dåtidens amerikanske man, en manlighet i det samhälle som växt fram efter bl a de svartas befrielsekamp och feminismens landvinningar under 60- och 70-talet. Men framför allt är han naturligtvis en ryslig konsekvens av USA:s misslyckande i Vietnam.

Travis tycks komma till en galen insikt om sig själv som predestinerad för ett uppdraget att rädda "ängeln" Betsy ur stadens helvete. New York utifrån Travis perspektiv är ondskans tillhåll vars invånare snarare är djur, eller fördömda

varelser än människor, och redan under förtexterna planteras bilden av staden som ett inferno med taxibilen som hotfullt rullar mot oss som uppstigen ur ett svavelosande gehenna. När Betsy avvisar Travis blir besvikelsen monumental. En rad skeenden i Travis tillvaro leder nu oundvikligen mot den stundande undergången Han köper sedan vapnen och presidentkandidaten Palantine är det tänkta offret som en hämnd mot samhället, men kanske också som en hämnd mot Betsy. En parallell plan är att rädda den prostituerade Iris, som i Travis ögon verkar vara ett helgon som hamnat i onskans klor. Den blodiga uppgörelsen på slutet där han ska offra sitt liv för både Iris och samhällets bästa kan tolkas som ett sätt att få frälsning. Men när självmordet misslyckas – efter att uppdraget är utfört – vänds det fruktansvärda paradoxalt nog istället till en symbolisk återuppståndelse av en hjälte.

Vi ser bilder på tidningsartiklar där Travis blir hjälteförklarad. Men frågan är ju om Travis verkligen förändrats – eller är det snarare enbart bilden av honom som är annorlunda?

Ensamheten är Travis tyngsta ok att bära. Vid ett tillfälle berättar han att "Loneliness has followed me my whole life, everywhere. In bars, in cars, sidewalks, stores, everywhere. There's no escape. I'm God's lonely man." Manusförfattaren Paul Schrader har i intervjuer berättat att han såg taxibilen som den ultimata symbolen för ensamheten på drift. Aldrig är ensamheten heller så påtaglig som när den är omgiven av miljontals människor i en världsmetropol som New York.

- Vem är Travis? Beskriv honom. Vilka är Betsy och Iris för Travis? Vad är det hos dem som får Travis att handla som han gör? Ger filmen förklaringar till varför Travis betar sig som han gör eller vilket slags samhälle som format en människa som Travis Bickle? Vad är det för bild av staden New York – eller storstaden generellt – som filmen ger?

- Diskutera hur man kan tolka slutscenen med blicken i backspegeln? Har filmen ett positivt eller negativt slut?

- Är Travis den hjälte som medierna utmålar honom som? Vilka är dagens "hjältar" om man ser sig omkring i medierna? Hur definierar man en hjälte?

En subjektiv berättelse

Taxi Driver är helt berättad utifrån Travis perspektiv. I dagboksform tar vi del av Travis tankar. Travis förhållande till världen är även vårt – det vi ser är filtrerat genom Travis medvetande innan det når oss. Övriga karaktärer blir endast till gestalter som Travis förhåller sig till och reagerar på, de får aldrig något egentligt "eget" liv som vi kan förhålla oss objektivt till.

Ett tydligt exempel, där vi till och med fysiskt tycks se vad Travis ser, är när vi första gången presenteras för Betsy. Han beskriver hur hon var klädd i en vit klänning och såg ut som en ängel som kom ut ur gatans smutsiga massa. "She is alone. They... cannot... touch... her", skriver han i sin dagbok samtidigt som vi i en slowmotionbild ser Betsy som i ett skimmer vandrar fram på gatan. Dessa ljusa bilder står i

stark kontrast till hur människorna på gatorna i övrigt är skildrade; i mörker, smuts och kaos.

Ytterligare filmiska stilgrepp som används för att återge känslan av subjektivitet är den ibland "kantiga" och nervösa klippningen, slowmotion-bilderna, sättet att använda färger – i synnerhet mot slutet när Travis anländer i sin taxi för att göra upp med Sport. Bilderna är nu plötsligt fosforartat gröna och nästan sprakar som en reflektion av Travis neurotiska tillstånd.

Ytterligare ett typiskt stilistiskt grepp som kan kopplas till det subjektiva berättandet är när kameran placeras i ett rakt uppifrånperspektiv. Det mest klassiska exemplet är i filmens slut, direkt efter massakern hos Iris. Kameran förflyttas plötsligt rakt uppifrån där vi ser förödelser innan kameran sakta åker tillbaka ut i korridoren. Man kan tolka dessa bilder som ett förtydligande av Travis som den allvetande berättaren och ett sätt att visualisera hans storhetsvansinne utifrån ett "gudomliga perspektiv" på tillvaron.

- Filmen är berättad helt ur Travis perspektiv, en sociopat med uppenbara rasistiska och fascistiska idéer och förryckt kvinnobild. När man läser olika analyser av *Taxi Driver* återkommer ofta frågan om filmens moraliska ståndpunkt. Är filmen rasistisk och fascistisk för att berättelsens "hjärte" Travis är rasist? Kan man sympatisera med Travis? Sympatiserar "filmen" med Travis?

Musiken och filmhistoriska rötter

Filmmusiken till *Taxi Driver* är komponerad av Bernard Herrmann, kanske mest känd för sin musik till några av Alfred Hitchcocks filmer, exempelvis *Psycho*.

Musiken i *Taxi Driver* är mycket karakteristisk och bidrar starkt till filmens suggestiva stämningar. Musiken förenar storstadens dualism; det både farliga och det lockande genom sina variationer mellan en romantisk storstadskänsla i form av saxofontoner och betydligt mer hotfulla och dramatiska stycken. Redan under förtexterna varierar dessa båda teman på ett sätt som försätter publiken i en osäker situation. Vad är det för film som egentligen väntar oss – en thriller, en skräckfilm?

- Fundera på filmmusikens betydelse i *Taxi Driver*? Hur används den? Vad skapar den för stämningar? Hur skulle man kunna klassificera *Taxi Driver*? Vad är det för typ av film?

Filmhistoriskt har *Taxi Driver* rötter både i den europeiska och i den amerikanska filmtraditionen. Från Europa är influenserna kanske starkast i egenskap av det visuella formspråket, exempelvis från 50- och 60-talets franska nya våg med dess friare och mer anarkistiska bildberättande av regissörer som François Truffaut och Jean-Luc Godard. Men även andra européer som exempelvis italienarna Roberto Rossellini och Luchino Visconti kan spåras till Martin Scorsese och Paul Schraders influenser.

Men naturligtvis finns även tydliga referenser till den inhemska filmhistorien, såsom exempelvis västernfilmen, thrillers samt de amerikanska noir-filmerna, dessa cyniska,

svarta skildringar i kölvattnet av andra världskriget – i *Taxi Drivers* fall är det Vietnamkrigets efterspel som får stå som fond – inte sällan berättade med en voice over likt den som används i *Taxi Driver*.

Taxi Driver hade premiär 1976 och 1970-talet betraktas av många som en tid av konstnärlig nytändning för den amerikanska filmen, vilken tog sin början redan under slutet av 60-talet med filmer som *Bonnie and Clyde* (1967), *Det vilda gänget* (1969), *Midnight Cowboy* (1969) och *Easy Rider* (1969) som skakade om det konservativa studiosystemet i Hollywood. En ny generation regissörer fick luft under vingarna. Förutom Martin Scorsese och manusförfattaren och regissören Paul Schrader, är de idag kanske mest kända exempelvis Robert Altman (*MASH* och *Nashville*), Francis Ford Coppola (*Gudfadertrilogin* och *Apocalypse Now*), George Lucas (*American Graffiti*, *Stjärnornas krig*), Steven Spielberg (*Hajen*). Plötsligt fanns det utrymme att producera ekonomiskt mer riskabel kvalitetsfilm som utmanade berättarkonventioner och teknisk korrekthet, som bröt mot moraliska tabun och som vågade ha olyckliga slut. Det var ofta filmer utan traditionella hjältar och utan romantik. Som en del av denna ”filmvåg” föddes också en ny generation skådespelare med namn som Robert De Niro och Harvey Keitel, Dustin Hoffman, Al Pacino, Jane Fonda, Jack Nicholson, m fl.

Karaktären Travis som typ är på intet sätt unik i film- och litteraturhistorien. Han återfinns ofta som den ”tragiske hjälten”, den ensamme hämnaren utan bakgrund. Komplexa karaktärer som tycker sig stå över den rådande rättsordningen.

- *Taxi Driver* betraktas av många som en filmhistorisk klassiker. Men vad är egentligen en klassiker? Vad gör att en film får klassikerstatus? Handlar det om filmens ålder, hur den stått emot tidens tand etc. Resonera också kring vem som bestämmer och hur det bestäms att en film ska bli en klassiker – och för vem är det en klassiker? Utifrån en diskussion om klassikerbegreppet kan man också diskutera kvalitetsbegreppet, vad som är god kvalitet, vad som sätter normen för vad som är god kvalitet etc.

Källor och mer att läsa

För den som vill läsa mer om *Taxi Driver* och Martin Scorsese finns en mängd böcker och texter att tillgå, de allra flesta på engelska. Till denna filmhandledning har använts material från:

Taxi Driver (BFI Film Classics 2000) där författaren Amy Taubin gör en mycket grundlig analys av filmen.
Easy Riders, Raging Bull How the sex 'n' drugs 'n' rock 'n' roll generation saved Hollywood av Peter Biskind (Bloomsbury 1998) är en mustig och underhållande historieskrivning av den amerikanska 70-talsfilmen.
Mårten Blomkvist skriver i en essä om *Taxi Driver* i DN 30/1 2004, i samband med filmens nypremiär.

På hemsidan www.sfi.se/klassiker kan man läsa mer om *Taxi Driver* och Svenska Filminstitutets klassiker.

Anteckningar

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Produktionsuppgifter

USA 1976
Manus: Paul Schrader
Regi: Martin Scorsese
Foto: Michael Chapman
Klippning: Marcia Lucas, Tom Rolf, Melvin Shapiro
Musik: Bernard Herrmann

I rollerna
Travis Bickle – Robert De Niro
Betsy – Cybill Shepherd
Iris – Jodie Foster
Sport – Harvey Keitel
Tom – Albert Brooks
Wizard – Peter Boyle

Tekniska uppgifter
Speltid: 114 minuter
Format: Vidfilm 1:1,85
Ljudsystem: Dolby 04
Censur: Från 15 år
Svensk premiär: 12 mars 1977. Nypremiär 30 januari 2004

Distribution
Svenska Filminstitutet, Box 27126, 102 52 Stockholm Tel: 08-665 11 00, fax: 08-661 18 20 www.sfi.se